

Dariusz Buksik

"Temperamenty, charaktery, osobowości : profil medyczny i psychologiczny", Mario Fedeli, Kraków 2003 : [recenzja]

Studia Psychologica nr 6, 291-293

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Mario Fedeli, *Temperamenty, charaktery, osobowości. Profil medyczny i psychologiczny*, Kraków 2003, Wydawnictwo WAM

Niniejsza pozycja została napisana przez lekarza i psychologa, wykładowcę antropologii na uniwersytetach w Rzymie i Neapolu. Prezentuje podstawowe zagadnienia zawarte w jej tytule: biologiczne podstawy funkcjonowania człowieka (temperament), różnice indywidualne (charakter) i integrującą instancję całości psychofizycznej i społecznej aktywności jednostki ludzkiej (osobowość). Pozycja zapoznaje z historycznymi i systematycznymi sposobami ujmowania funkcjonowania człowieka.

Autor niniejszego opracowania zachowuje klasyczne rozróżnienie trzech wymiarów psychiki: temperament – charakter – osobowość uważając, że nawet mimo ich zintegrowania, tworzą złożoną całość rzeczywistości psychiki ludzkiej. Zgodnie z tym myśleniem książka została podzielona na trzy części. W każdej z nich odnajdujemy indywidualność myśli naukowej autora, zmierzającej do zaprezentowania czytelnikowi różnych sfer psychiki człowieka, a zamkniętej w jednym wymiarze, jakim jest dojrzała osobowość. Każda z części zawiera bogatą literaturę przedmiotu w języku włoskim i angielskim, co może pomóc czytelnikowi w dalszych poszukiwaniach naukowych.

Część pierwsza, *Temperament*, zawiera dziewięć rozdziałów, w których autor prezentuje zagadnienie temperamentu w szerokim kontekście biologii. Mówi o morfologii, fizjologii, endokrynologii oraz o podstawach neuroanatomicznych temperamentu. W ostatnich latach zauważa się renesans zainteresowania dziedziną temperamentu w kontekście nowych zdobyczy z dziedziny psychobiologii. Jednocześnie, opierając się na wiedzy wielu psychologów, autor uważa, że w dzisiejszym świecie przypisywanie dużej roli środowisku społecznemu zbytnio umniejszyło rolę temperamentu. Temperament, bowiem stanowi istotny element w funkcjonowaniu człowieka oraz w kontekście dzisiejszej wiedzy ma słabe tendencje do ulegania wpływom czynników środowiskowych i kulturalnych oraz modyfikacji w trakcie życia.

Autor ukazuje poszukiwania lekarzy i antropologów nad związkiem między budową ciała człowieka a pewnymi typami temperamentów. Z poszukiwań tych wyróżniły się cztery szkoły konstytucjonalne: włoska, niemiecka, francuska i amerykańska. Rozważania dotyczące temperamentu były prowadzone w odniesieniu do cech morfologicznych ciała. Następnie autor ukazuje powiązania między funkcjonowaniem organizmu a temperamentem oraz endokrynologią a temperamentem. Istotnym i ważnym elementem niniejszego rozdziału jest ukazanie biologicznych podstaw temperamentu. Wskazując na biologiczne podłoże emocjonalności, agresywności, zróżnicowania seksualności i poziomu nastroju różnych jednostek autor dokonuje szerokiej analizy tych pojęć.

Emocjonalność ujmowana w obszarze fizjologicznym jest istotnym komponentem temperamentu. Pełni rolę pobudzającą siły biologiczne oraz wzmacniającą zainteresowania podejmowanym działaniem, dostarczając niezbędnych informacji. Poziom emocjonalności, czyli reaktywność emocjonalna na bodźce, istnieje u wszystkich, lecz jest bardzo zróżnicowana. Niebezpieczna jest nadmierna emocjonalność, czyli stan podwyższonego i trwałego poziomu emocjonalnego, wprowadzający zamęt w postępowaniu człowieka. Autor rozróżnia bardzo wyraźnie pojęcie emocjonalności od lęku, uważając, że są to dwie kategorie całkowicie odmienne, choć czasami zamienne.

Koncepcję agresji autor prezentuje na podstawie szeroko pojętej dyskusji obecnej od wielu lat w psychologii. Zawiera się ona w pytaniu: Czy agresja jest instynktowna, czy też jest cechą nabytą? Należy wyraźnie zaznaczyć, iż w tej kwestii autor dokonuje jedynie prezentacji już obecnych poglądów nie wchodząc z nimi w polemikę. Próbuje raczej zachować bezstronność ze wskazaniem jednak, na pojęcie „agresji stanowiącej kapitał energetyczny, którym człowiek dysponuje, wkraczając na drogę własnego życia” (s. 99). Takie ujęcie agresji pozwala na zaprezentowanie form agresji, które łatwo przypisać do określonych typów psychologicznych. Autor wyróżnia agresję w formie ukrytej, pośredniej, przemieszczonej, destrukcyjnej i operatywnej.

Ostatnie dwa rozdziały pierwszej części niniejszego opracowania, prezentują koncepcje seksualności i koncepcje nastrojowości. Temperament ludzki, w odniesieniu do seksualności, w zależności od sposobu zachowania jest zróżnicowany i zamyka się w perspektywie od nadmiernej aktywności seksualnej przez zbyt słabą aktywność seksualną aż do aseksualności. Koncepcja nastrojowości mówi o tym, że każdy sposób i rodzaj działania oraz moment doświadczenia niesie ze sobą zabarwienie uczuciowe. Poziom nastroju tylko częściowo podatny jest na wpływ czynników zewnętrznych i życiowych wydarzeń. Zdaniem autora, poziom ten związany jest ze stopniem wrażliwości i kierunkiem odpowiedzi emocjonalnej danej jednostki. Natomiast regulacja nastrojowości związana jest bardziej ze sferą biologiczną niż osobowościową. Autor dokonuje rozróżnienia różnych postaci temperamentu na bazie zaburzeń nastroju.

Część druga, *Charakter*, składa się z dwunastu rozdziałów, w których autor przedstawia zagadnienie charakteru, jako złożonej struktury psychicznej. Pierwsze trzy rozdziały ukazują przede wszystkim definicję i koncepcję charakteru oraz jej genezę. Pojęcie charakteru opiera na dwóch komponentach: stałym, genotypowym, w jakiś sposób powiązany z dziedzicznością, oraz zmiennym, fenotypowym. Zdaniem autora, charakter jest w dużym stopniu podatny na zmiany pod wpływem środowiska, gdyż jest plastyczny. Klasyfikacja i typologii charakterów dokonuje na bazie prezentacji charakterologii w ujęciu: Heymansa, Le Senne'a, C. G. Junga, W. McDougalla, E. Sprangera oraz koncepcji psychoanalitycznych. Trudno w tej prezentacji odnaleźć indywidualne odniesienie autora, raczej jest to sucha prezentacja historycznych dokonań w badaniach nad charakterem.

Kolejne rozdziały są prezentacją głównych cech charakteru. Autor podkreśla, że nie są to wszystkie cechy, ale jedynie te, które są istotne przy ocenie osobowości danej jednostki. Zalicza do nich przede wszystkim stopień wrażliwości moralnej. Cecha ta ma duże znaczenie w relacjach interpersonalnych i społecznych. Jest również depozytariuszem wymogów moralnych osoby. Stopień wrażliwości może być zróżnicowany, od wrażliwości radykalnej na wszelkie przejawy życia moralnego, aż do wrażliwości laksystycznej, czyli pobłażliwej wobec siebie i innych. Najlepsza, zdaniem autora, jest wrażliwość centralna, charakteryzująca się mądrością i zdolnością do zachowania zrównoważonego. Kolejną cechą jest stopień otwartości na świat zewnętrzny. Człowiek musi się komunikować ze światem zewnętrznym, dlatego cecha ta pozwala na ukazanie motywów jednostki w relacji do siebie i do innych. Motywy mogą być zamknięte w świecie wewnętrznym lub ukierunkowane na świat zewnętrzny. Stopień samooceny jest cechą, która pozwala na odnalezienie obrazu samego siebie jako centralnego jądra osobowości, a co za tym idzie odnalezienia poczucia sensu życia. To swego rodzaju poczucie własnej wartości w zmieniającym się świecie. Jakże istotna dla rozwoju osobowości jest siła imaginacji. Wyobraźnia w życiu jednostki pozwala na funkcjonowanie w sposób samodzielny. Jest ona źródłem myślenia i tworzenia. Jakże często cecha ta zostaje w dzisiejszym świecie zastąpiona przez narzucone obrazy i myśli innych (np. reklama), zarówno u dziecka jak i dorosłych. Dlatego też cecha ta w szczególnie sposób powinna być rozwijana. Istotną cechą w psychice osoby ukazującą ważne elementy oceny osobowości i zrozumienia niektórych sposobów zachowania jest ukazanie równowagi proporcji męskość – kobiecość. W każdej psychice ludz-

kiej istnieje bipolaryzacja płciowa. Obok płci realnej, genetycznie zdeterminowanej, istnieje komponent psychiczny, który ujawnia cechy płci przeciwnej. Należy tę równowagę, dla pełnego rozwoju osobowości, uznać, zrozumieć i zaakceptować. Ostatecznie istotną cechą charakteru jest antynomia: optymizm -pesymizm oraz dominacja – uległość. Obie te antynomie są istotnymi cechami charakteru, które pozwalają na przyjęcie lub odrzucenie rzeczywistości i przyszłych doświadczeń oraz określają przez jednostkę styl w jej relacjach interpersonalnych, jak również społecznych.

Część drugą książki kończy charakterystyka niektórych stylów zachowania z pogranicza normy i patologii. Autor nazywa zachowania anomaliami charakterologicznymi. Cechuje je dziwne zachowanie i niewystarczające przystosowanie do środowiska społecznego, w jakim żyją. Do takich zachowań autor zalicza charakter neurotyczny, histeryczny, schizoidalny, paranoidalny i impulsywny. Opisane charaktery w dzisiejszej nauce określane są jako osobowości o cechach neurotycznych, histerycznych czy teżschizoidalnych. Rodzi się więc pytanie: W jakim celu autor nazywa je charakterami? Czy tylko i wyłącznie dla wygody języka, jak sam podkreśla? (s. 248).

Część trzecia, *Osobowość*, zawiera dwa rozdziały traktujące o teoriach osobowości oraz kryteriach dojrzałej osobowości. Część ta jest krótka i syntetyczna, skupia się na przedstawieniu definicji i koncepcji osobowości, opierając się wszystkim na psychologii humanistycznej. Autor, mówiąc o osobowości, podkreśla, że została zatarta granica między osobowością a charakterem. Charakter jest sumą takich cech, które tworzą całość, wyrażającą naturę sytuacji, zdarzenia lub osoby. Osobowość zaś wyraża kompletną całość, syntezę „ja”. Stanowi niepowtarzalne jądro, wyjątkowe dla każdej jednostki. Trzeba tutaj zaznaczyć, że w dzisiejszej psychologii znacznie częściej na określenie tego, co jest charakterem, używa się pojęcia „osobowość”. W drugim rozdziale, dokonując analizy i szukając kryteriów dojrzałości osobowości, autor wychodzi od przedstawienia pojęcia regresji. Człowiek w swoim życiu może się odwoływać do mechanizmów regresji i, jak wskazuje na to doświadczenie, czyni to bardzo często. Lecz takie postępowanie, które nacechowane jest powrotem lub wycofaniem się do wcześniejszych zachowań, nie będzie prawidłowym rozwojem mierzącym do ukształtowania dojrzałej osobowości. Do kryteriów dojrzałej osobowości zaliczono: zdolność do realizacji siebie, czyli asertywność; rozszerzone „ja”; niezależność od obrazu rodziców; stabilna strukturalizacja własnych idei; stabilność i pewność emocjonalna; równowaga i stabilność w dziedzinie seksualnej.

W zakończeniu ostatniej części książki autor dokonuje zestawiania trzech rozważanych struktur psychicznych z doświadczeniem religijnym. Uważa, że w temperamencie zawarte jest jądro relacji ze światem nadprzyrodzonym, na płaszczyźnie wrodzonej i pierwotnej religii człowieka. Charakter pokazuje wrażliwość człowieka na problemy duchowe. Natomiast osobowość wyraża zdolność do podjęcia takiego programu życia, który nadałby temu życiu sens. Dokonana refleksja jest w moim przekonaniu oparta na nikłych przesłankach naukowych, zarówno teoretycznych jak i empirycznych. Całość tego rozważania zamyka się na trzech stronach. Tłumaczyć mogę autora jedynie faktem, że nie ta refleksja była głównym celem recenzowanej pozycji.

Charakter publikacji jest raczej popularnonaukowy. Należy również zaznaczyć, że została ona podkreślona interesującymi ilustracjami, wykresami oraz wprowadzonymi opisami psychologicznymi wybitnych jednostek z historii powszechnej. Jest to publikacją, która może się przydać w każdej bibliotece podręcznej w rodzinie, w gabinecie pedagoga czy pokoju nauczycielskim. Może też stać się inspiracją dla osób poszukujących własnego portretu psychologicznego i zrozumienia siebie. Książka ta może również pomóc studentom psychologii czy pedagogiki w usystematyzowaniu wiedzy na temat temperamentu, charakteru i osobowości nie tylko w zakresie historycznym, ale też metodologicznym.

Dariusz Buksik, UKSW